

**НАВУКОВЫ ДЫСКУРС ЯНКІ САЛАМЕВІЧА
(да 70-годдзя з дня нараджэння)**

Слова «энцыклапедыст» у сучаснай беларускай мове мае два галоўныя значэнні. Па-першае, так называюць чалавека, які валодае шырокімі і глыбокімі разнастайнымі ведамі. Па-другое, гэта – стваральнік нацыянальных энцыклапедычных выданняў, прадаўжальнік справы перадавых французскіх мысляроў, аб’яднаных вакол «Энцыклапедыі», што ў 1751–1780 гг. выдавалі Дзідро і д’Аламбер. Янка (Іван Уладзіміравіч) Саламевіч, якому толькі што споўнілася 70 гадоў (нарадзіўся 29 кастрычніка 1938 г. на Слонімшчыне, у вёсцы Малая Кракотка), цалкам адпавядае гэтым двум значэнням названай лексемы. Мяркуйце самі. 36 гадоў, большую частку свайго жыцця, ён аддаў працы ў Беларускай Энцыклапедыі. Прышоў туды на пасаду старшага навуковага рэдактара ў 1968 г., у першы год яе заснавання, яшчэ тады, калі яна і імя Петруся Броўкі – свайго стваральніка і першага галоўнага рэдактара – не насіла, і на сваім рахунку не мела аніводнага выдання. Маючы неблагі вопыт рэдактарскай працы ў выдавецтве, якое сёння называецца «Вышэйшая школа», ён ад старшага рэдактара Энцыклапедыі хутка дарос да вядучага рэдактара, да загадчыка навуковай рэдакцыі народнай асветы і беларускіх слоўнікаў. Янка Саламевіч удзельнічаў у стварэнні, без перабольшання, усіх значных беларускіх энцыклапедый апошняй трэці ХХ – пачатку ХХІ стст.: ад 12-томнай «БелСЭ» (1969–1975), 5-томнай «ЭліМБел» (1984–1987) да 18-томнай «Беларускай Энцыклапедыі» (1996–2004). І ўдзельнічаў не толькі як арганізатар выданняў, навуковы рэдактар дасланных тэкстаў, але і як адзін з найбольш кваліфікаваных самастойных аўтараў, сапраўдны энцыклапедыст. Толькі для названых энцыклапедый ён напісаў некалькі сот лаканічных, інфармацыйна насычаных і навукова дакладных артыкулаў. А яшчэ былі і іншыя энцыклапедычныя выданні, у стварэнні якіх ён удзельнічаў і як аўтар сваіх, і як рэдактар чужых публікацый. Так, для энцыклапедычнага даведніка «Янка Купала» (1986) Я. Саламевіч напісаў 165 артыкулаў, для 2-томнай энцыклапедыі «Беларускі фальклор» (2005–2006) – 122 артыкулы і г. д. У святле сказанага падаецца зусім слушным прысуджэнне ў 1976 годзе Янку Саламевічу, разам з некалькімі іншымі стваральнікамі «БелСЭ», Дзяржаўнай прэміі БССР у галіне навукі. Прэмія сёння ўспрымаецца не толькі як справядлівая ацэнка зробленага, але і як салідны аванс на будучае, які, несумненна, аўтар прэміі даўно апраўдаў.

Энцыклапедызм Янкі Саламевіча відаць ва ўсім, да чаго б ён ні дакрануўся як творца свайго артэфакта ці даследчык чужога. Чытачы рэспубліканскіх перыядычных выданняў яшчэ з 1957 г. ведаюць яго як даволі актыўнага літаратурнага крытыка, рэцэнзента асобных кніг М. Ароцкі, Я. Брыля, Н. Гілевіча, Г. Кісялёва, Г. Кляўко, А. Лойкі, М. Мушынскага, Я. Скрыгана і інш. Чытачы асобных выданняў удзячныя Я. Саламевічу як

стваральніку многіх арыгінальных кніг – «Хрэстаматыі беларускай дзіцячай літаратуры» (1966; разам з М. Пятровічам і А. Налівайкам), кнігі ўспамінаў, артыкулаў і дакументаў «Максім Гарэцкі» (1984; разам з А. Лісам), выбраных твораў Гальяша Леўчыка «Доля і хлеб» (1980; разам з Н. Ляшковіч) і М. Арла «Лірнік» (1991), анталогіі «Беларуская балада» (1978), зборніка «Беларускія загадкі» (1982, 1989), кніжкі беларускіх народных скарагаворак «Мама Мышка сушыла шышкі» (1983), настольных календароў «Кола дзён 87» і «Кола дзён 88» і інш. Для названых выданняў Я. Саламевіч адшукаў у беларускіх і замежных архівах і бібліятэках шэраг невядомых раней матэрыялаў, звязаных з жыццём і творчасцю Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны, А. Гурыновіча, Я. Купалы, Я. Коласа, К. Лейкі, Г. Леўчыка, З. Верас, У. Дубоўкі і іншых вядомых беларускіх пісьменнікаў. Нельга прамінуць і намаганні юбіляра па ўзнаўленні іншамоўных тэкстаў сродкамі беларускай мовы. У прыватнасці, ён дасканала пераклаў навелы Васіля Стафаніка «Сіняя кніжачка», «Катруся» і «Каменны крыж» («Полымя», 1971, № 5), апавяданні Марка Чарамшыны «Ласка», «Святы Мікола пад арыштам» і «Чычка» («Полымя», 1974, № 6) – з украінскай мовы, апавесць В. Гузанава «Адысей з Беларусі» (1993) – з рускай мовы, кнігу М. Федароўскага «Люд беларускі: Вяселле» (1991) – з польскай мовы і інш. Творчы даробак стаў аб’ектыўнай падставой таго, што ў 1989 г. Я. Саламевіча прынялі ў члены Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Варта толькі ўзгадаць яго прозвішча, як па асацыяцыі імгненна ўспамінаецца «аўтар «Слоўніка беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI – XX стст.)» (1983). І гэта не дзіўна. Янку Саламевіча заўсёды цікавіла праца бібліяграфа. Захапіла яна ў свае цяжкія яго яшчэ тады, калі малады даследчык сваю працоўную кар’еру пачаў у Дзяржаўнай (цяпер – Нацыянальнай) бібліятэцы Беларусі на пасадзе карэктара і рэдактара выдавецкага аддзела (1960–1962). Да Я. Саламевіча такога слоўніка псеўданімаў і крыптанімаў, прычым ажно на 4 тысячы адзінак, у беларусаў не было. Быў 4-томны «Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей» І. Масанава (1956–1960), быў «Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)» А. Дзя (1969), а беларускага не было. Жарсць назапашвання і раскрыцця пісьменніцкіх псеўданімаў не пакідае Я. Саламевіча да сённяшніх дзён. Сабрана і расшыфравана ўжо звыш 20 тысяч псеўданімаў і крыптанімаў, на цэлыя два тамы. Справа за выдаўцамі!

Побач з бібліяграфіяй стаіць і храналогія як дапаможная галіна літаратуразнаўства. У адным з яе жанраў – летапіс жыцця і творчасці пісьменніка – таксама выявіў сябе Я. Саламевіч. Дзякуючы яму мы нарэшце маем даволі поўны «Летапіс жыцця і творчасці Янкі Купалы», які заняў ледзь не ўсю другую кнігу 9-га тома Поўнага збору твораў песняра (2003; С. 43–282). Не толькі памесячна, але і падзённа распісаны ў ім розныя факты (публікацыі твораў, паездкі, творчыя сустрэчы і інш.), якія непасрэдна тычацца жыцця і творчасці народнага паэта Беларусі.

Мы вітаем Я. Саламевіча як энцыклапедыста (у шырокім і вузкім значэнні гэтага слова), выдавецкага рэдактара, гісторыка літаратуры, літаратурнага крытыка, перакладчыка, архівіста, бібліёграфа. Нельга не ўспомніць, асабліва на фалькларыстычных Шырмаўскіх чытаннях, яшчэ адну, бадай, галоўную, Саламевічаву іпастась – фалькларыста. Трэба падкрэсліць: ён упершыню заявіў пра сябе ў друку менавіта як фалькларыст (маю на ўвазе публікацыі «Да пытання аб беларускім фальклоры» ў «Чырвонай змене» 16 сакавіка 1957 г. і «Пра фалькларыстыку і этнаграфію» – ў «Літаратуры і мастацтве» 21 студзеня 1959 г.). Тэма яго кандыдацкай дысертацыі таксама была звязана з фальклорам: «Міхал Федароўскі – фалькларыст». Дысертацыю ён паспяхова абараніў ў 1971 г., а ўжо праз год выйшла салідная манаграфія пра аўтара капітальнага «Людзінка беларускага». На манаграфію з’явілася каля дзесятка станоўчых рэцэнзій у беларускім і польскім друку. Да сёння яна – найбольш поўная і адзіная не толькі ў Беларусі, але і ў Польшчы крыніца звестак пра збіральніка і даследчыка беларускай вусна-паэтычнай творчасці М. Федароўскага. Вывучэнню і прапагандзе розных відаў і жанраў беларускага фальклору прысвечаны некалькі дзесяткаў артыкулаў Я. Саламевіча, змешчаных у перыядычных і асобных выданнях, у энцыклапедыі «Беларускі фальклор», у штогодніх календарых «Родны край» (1993–2003). Свой погляд на некаторыя праблемы, звязаныя з вывучэннем скарбаў вуснай народнай творчасці, ён выказаў у шэрагу рэцэнзій на фалькларыстычныя выданні (навуковыя манаграфіі, фальклорныя зборнікі). Шырыня энцыклапедычных падыходаў да розных з’яў культуры выявілася і ў іншых сферах дзейнасці Я. Саламевіча як фалькларыста. У прыватнасці, як бібліёграф ён уклаў першы ў Беларусі даведнік «Беларускі фальклор (1926–1953)» (1964). Даведнік зафіксаваў ажно 1206 публікацый і стаў добрай асновай для больш грунтоўнага паказальніка М. Грынבלата «Беларуская этнаграфія і фалькларыстыка» (1972). Як перакладчык і прапагандыст лепшых дасягненняў фалькларыстыкі Я. Саламевіч пераклаў з рускай мовы і пасадзейнічаў выданню ў Мінску двух выдатных кніг незаслужана высланага ў 1949 г. з Беларусі прафесара Башкірскага універсітэта Льва Барага – «Беларуская казка: Пытанні вывучэння яе нацыянальнай самабытнасці параўнальна з іншымі ўсходнеславянскімі казкамі» (1969) і «Сюжэты і матывы беларускіх народных казак: Сістэматычны паказальнік» (1978). Да фальклору і фалькларыстыкі Я. Саламевіч, як ужо гаварылася, меў і мае дачыненне як выдавецкі рэдактар і рэцэнзент, укладальнік асобных фальклорных выданняў (беларускіх балад, загадак, скорагаворак і інш.). Да думкі Я. Саламевіча-фалькларыста заўсёды ўважліва прыслухоўваюцца і ў энцыклапедычных пакоях, і ў студэнцкай аўдыторыі, і ў рэдакцыйна-выдавецкіх кабінетах. Падчас сваё веданне вусна-паэтычнай творчасці і народных абрадаў, любоў да іх ён можа выказаць непасрэдна і прадэманстраваць на практыцы. У прыватнасці, ён не аднаразова выказваўся ў тэлечасопісе «Роднае слова» (1979 – 1988). Альбо калі ў чытаў на філфаку БДУ курс лекцый па беларускаму фальклору, падчас якіх мог, ілюструючы думку, заспяваць

народную песню, станцаваць народны танец (1987–1997). Ці калі дэманстраваў цудоўнае веданне вясельных абрадаў на тых ледзь не сарака вяселлях, дзе давялося быць жаданым сватам...

Думаецца, ёсць вялікая слушнасьць у тым, што пра Янку Саламевіча ў яго юбілейныя дні мы гаворым менавіта на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта падчас фалькларыстычных Шырмаўскіх чытаньняў. Іван Уладзіміравіч Саламевіч – гадаванец нашага факультэта. Ён скончыў беларускае аддзяленне філфака (1955–1960), аспірантуру пры кафедры беларускай літаратуры (1964–1967). Тут ён у 1971 г. абараніў кандыдацкую дысэртацыю, напісаную пад афіцыйным кіраўніцтвам прафесара М. Р. Ларчанкі і пры непасрэднай кансультацыйнай дапамозе свайго земляка прафесара А. А. Лойкі. На філфаку знайшоў ён лепшую сяброўку на ўсё жыццё – жонку Ніну, якой, на жаль, ужо няма сярод нас. На філфак, дакладней – на беларускае аддзяленне, ён скіраваў сваіх дзяцей – дачку Вераніку (сёння рэдактар часопіса «Бярозка») і сына Аляксандра (сёння супрацоўнік аднаго з мінскіх выдавецтваў). Філфак па спецыяльнасці «Беларуская філалогія» закончыў унук Павел, які зараз паспяхова працуе ў выдавецтве «Чатыры чвэрці». На філфаку на самай запатрабаванай спецыяльнасці «Беларуская філалогія» займаецца ўнучка Каця...

Як бачым, на філфаку Саламевічаўскаму роду няма пераводу. Няхай і не будзе!